

גמליו של אברהם וחמורו של פנחס בן יאיר

"וַיָּבֵא הָאִישׁ הַבֵּיתָה וַיִּפְתְּחוּ הַגְּמָלִים" (בראשית כד לב)

בראשית רבה ס ח

"וַיָּבֵא הָאִישׁ הַבֵּיתָה וַיִּפְתְּחוּ הַגְּמָלִים" - התיר זממיהם.¹ ר' הונא: ר' ירמיה שאל לר' חייא בר רבה: לא היו גמליו של אברהם אבינו דומים לחמורו של ר' פנחס בן יאיר?² חמורתו של ר' פנחס בן יאיר נטלזה לסטים. עשתה אצלם שלושה ימים ולא טעמה כלום. אמרו: סופה שתמות ותסריח עלינו את המערה, נמסרנה לבעליה. שלחיה ונכנסה לבית בעליה. כיון שנכנסה, נהקה. הכיר (ר' פנחס בן יאיר) קולה. אמר: פתחו לאותה העניה ותנו לה שתאכל, שיש לה שלושה ימים שלא טעמה כלום. נתנו לה שעורים ולא טעמתן. אמרו לו: רבי, נתנו לה שעורים ולא טעמתן. אמר להם: תקנתם אותם?³ אמרו לו: הן. הוצאתם דמאי? אמרו לו: ולא כן למדתנו רבינו: הלוקח זרע לבהמה וקמח לעורות ושמן לנר ושמן לסוך בו את הכלים פטורין מן הדמאי?⁴ אמר להם: מה נעשה לה והיא מחמירה על עצמה...⁵

ר' ירמיה שלח לרבי זעירא כלכלה אחת של תאנים. רבי ירמיה אמר: אפשר רבי זעירא אוכלן שלא מתוקנות? רבי זעירא אמר: אפשר רבי ירמיה ישלחן שלא מתוקנות? בין זה לזה נאכלו התאנים בטבליהן. למחר עמד ר' ירמיה עם רבי זעירא. אמר לו: תקנת תאנים אלה? אמר לו: לא. אמר רבי אבא בר ימינא בשם אלעזר זעירא: אם היו ראשונים מלאכים, אנו בני אדם; ואם היו בני אדם, אנו חמורים.⁶ אמר ר' מנא: אפילו חמורים אין אנו. חמורתו של ר' פנחס בן יאיר נתנו לה שעורים של טבל ולא אכלה אותם, ואנו אוכלים תאנים של טבל.⁷

שבת שלום, מחלקי המים

¹ ראה רש"י על הפסוק: "ויפתחו הגמלים - התיר זמם שלהם, שהיה סותם את פיהם שלא ירעו בדרך בשדות אחרים". וגם במדרש בראשית רבה נט יא: "גמליו של אברהם אבינו היו ניכרים. בכל מקום שהיו יוצאים, יוצאים זמומים". אברהם אבינו הקפיד שגמליו לא יאכלו מהשדות שבדרך.

² יש הרבה סיפורים על צדיקותו וחסידותו של ר' פנחס בן יאיר, שהיה חתנו של ר' שמעון בר יוחאי. כלומר, הפרשתם תרומות ומעשרות? טבל, הוא תבואה או פירות שאינם מעושרים, אינם מתוקנים, ואסורים לאדם וגם לבהמות.

³ ראה מסכת דמאי פרק א משנה ג. דמאי, הוא תבואה או פירות שנקנו מעם הארץ וספק אם הם מעושרים. מותר להאכיל בהמות, להשתמש למאור, להשתמש לתעשייה וכו' בדמאי.

⁴ לשון מקרא, אתון. לשון חכמים, חמורה. מה נעשה לה - לחמורה - שהיא מחמירה על עצמה. והחמורות שלה גורמות הפסד כספי לבעל הבית שצריך להאכיל אותה ביוקר. מכאן גם תשובה לשאלתו של ר' הונא בתחילת המדרש. אין מה להקשות מהמעשה הפלאי שקרה לחמורו של פנחס בן יאיר על מנהגי אברהם שנהג על פי ההלכה. לכתחילה, אין סומכים על צדקותם ונפלאותיהם של בעלי חיים מיוחדים. חמורו של פנחס בן יאיר הוא מקרה יוצא מן הכלל שאינו מעיד על הכלל.

⁵ ראה ביטוי דומה במסכת יומא ט ע"ב: "טובה צפורנן של ראשונים מכריסן של אחרונים". אבל במקומות רבים, יש גם שבח לאחרונים שהם לומדים את כל התורה שלמדו הראשונים ועוד מוסיפים עליה חידושים.

⁶ החמור הפלאי של ר' פנחס בן יאיר לא טועה, אבל חכמים וגם צדיקים גדולים יכולים לפעמים לטעות: "כִּי אָדָם אֵין צִדִּיק בְּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחָטָא" (קהלת ז כ). ולכן, לא סומכים על הנס וצריך לנהוג בזהירות ולנסות למנוע עבירה היכן שהיא עלולה לקרות בדרך הטבע.